

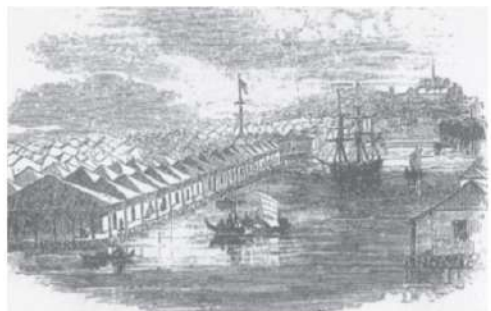
2 ห้าง ใน ความทรงจำ ของ ชาว ฝั่งธนฯ

ทุนทางวัฒนธรรม บนรอยต่อของกาลเวลา : ถอดรหัสพลวัตเศรษฐกิจฝั่งธนฯ ผ่าน “ห้าง” ในความทรงจำ

ฝั่งธนบุรีเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่เปี่ยมด้วยความเจริญรุ่งเรือง และเปิดรับพลวัตทางการค้ามาอย่างยาวนาน หากย้อนกลับไป พื้นที่แห่งนี้คือหนึ่งในหมุดหมายที่อารยธรรมตะวันตกได้เข้ามาบุกเบิกเศรษฐกิจสมัยใหม่ จนก่อกำเนิดเป็นห้างสรรพสินค้าแห่งแรกของสยาม การเติบโต การล่มสลาย และการเกิดใหม่ของพื้นที่พาณิชย์กรรมตั้งแต่ยุคตึกฝรั่งริมน้ำสู่ยุคทองของห้างใหญ่ ล้วนเป็นเสมือนจดหมายเหตุที่บันทึกความทรงจำ และวิถีชีวิตของชุมชนเอาไว้อย่างแจ่มชัด

การถ่ายทอดเรื่องราวของห้างในความทรงจำสู่การรับรู้ของคนรุ่นใหม่ จึงไม่ใช่เพียงการรำลึกถึงอดีตที่ผ่านไป แต่คือการเปิดพื้นที่การเรียนรู้ให้เห็นถึงการปรับตัวของผู้คนและเมืองท่ากลางความผันผวน ของวัฏจักรเศรษฐกิจ ร่องรอยการเปลี่ยนผ่านของย่านการค้าเหล่านี้คือบทเรียนหน้าสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่า อัตลักษณ์และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้นถูกหล่อหลอมขึ้นมาอย่างไร การย้อนมองรอยอดีตของฝั่งธนบุรีผ่านอาคารที่เคยมีชีวิต จึงเป็นการทำความเข้าใจรากเหง้าของปัจจุบัน เพื่อให้เราสามารถก้าวเดินและออกแบบอนาคตของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ห้าง หัน แตร

ห้างหันแตรนับเป็นห้างสรรพสินค้าแห่งแรกในสยาม ก่อตั้งโดย นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ (Robert Hunter) หรือที่ชาวสยามออกเสียงเพี้ยนเป็น “นายหันแตร” พ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้ามาค้าขาย ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงอาวุธวิเศษประเทศพานิช” จากการกุศลเกลาฯ ถวายเป็นคาบศิลา ห้างแห่งนี้มีชื่อทางการว่า “ห้างฮันเตอร์เฮส์ แอนด์กัมปะนี” ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้โบสถ์ข้างตาคูส ย่านกุฎจีน มีลักษณะเป็นตึก 2 ชั้น จำนวน 3 หลังที่ใช้เป็นโกดังและสถานที่ขายสินค้าแปลกใหม่จนกลายเป็นแหล่งชุมนุมของชาวต่างชาติ แม้นายฮันเตอร์จะประสบความสำเร็จจนร่ำรวยและเป็นผู้นำเผด็จ - จันไปเปิดตัวที่อเมริกา แต่ท้ายที่สุดในปี พ.ศ. 2387 เขาถูกเนรเทศให้ออกนอกราชอาณาจักรและห้ามกลับเข้ามาอีกตลอดชีวิต อันเนื่องมาจาก พฤติกรรมสร้างความวุ่นวาย ทั้งการเอาเปรียบ ลักลอบขายฝิ่น ข่มขู่ทางการเมืองด้วยกองทัพอังกฤษและปัญหากรณีการขายเรือกลไฟ Express ถือเป็นการปิดตำนานผู้ก่อตั้งห้างสรรพสินค้าแห่งแรกของสยามลงในที่สุด (ผู้จัดการออนไลน์, 2565)

บริษัท หรือ “แฟคตอรี” ของนายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ ถือเป็นบริษัทค้าขายของชาวยุโรปเพียงแห่งเดียว

ในบางกอกขณะนั้น ฮันเตอร์ได้นำปืนคาบศิลา มาถวายแด่พระมหากษัตริย์ในช่วงที่สยามติดพันการสู้รบกับเวียงจันทน์ ทำให้พระองค์ทรงพอพระทัย และโปรดให้จัดหาก็ักให้จนเขาได้รับพระบรมราชานุญาตให้อยู่อาศัยได้อย่างถาวร เขาได้ตั้งถิ่นฐานในหมู่ชาวโปรตุเกสและแต่งงานกับแองเจลีนา ภริยาหญิงสยามเชื้อสายโปรตุเกสที่อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากคอนสแตนติน ฟอลคอน นอกจากนี้ ฮันเตอร์ยังเป็นที่รู้จักดีในเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเขาได้สร้างบ้านก่ออิฐหลังใหญ่แบบยุโรปเป็นหลังแรกในเมือง ซึ่งได้กลายมาเป็นที่พัก และรับรองอาคันตุกะที่มีชื่อเสียงที่มาเยือนบางกอกอยู่เสมอ (สุทธาสินีจิตรกรรมไทย เจียจันทร์พงษ์, 2569)

จากข้อมูลข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงวัฏจักรความรุ่งโรจน์และจุดจบของธุรกิจต่างชาติยุคบุกเบิกในสยาม ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากความฉลาดหลักแหลมของ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ ในการสร้างสายสัมพันธ์กับราชสำนัก ด้วยการถวายเป็นคาบศิลา ในช่วงที่สยามมีศึกสงคราม จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และสิทธิพำนักถาวร ความได้เปรียบนี้ผนวกกับการสร้างอาคารสไตล์ยุโรปเป็นแห่งแรกๆ ทำให้ห้างของเขากลายเป็นห้างสรรพสินค้าแห่งแรก และศูนย์กลางการค้าของชาวยุโรปเพียงแห่งเดียวในบางกอกที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง ทว่าจุดจบของห้างกลับเกิดจากความเหิมเกริมและพฤติกรรมที่ท้าทายอำนาจรัฐของนายฮันเตอร์เอง การล่าเส้นกฎหมายและอิทธิพลของสยามอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การถูกเนรเทศตลอดชีวิตในปี พ.ศ. 2387 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้จะผูกขาดความสำเร็จทางเศรษฐกิจเพียงใด แต่การขาดความเคารพต่อรัฐเจ้าบ้านและการทำธุรกิจที่สร้างความวุ่นวาย ย่อมนำมาซึ่งการล่มสลายและปิดตำนานห้างสรรพสินค้าแห่งแรกของไทยลงในที่สุด

เซ็นทรัลลาดหญ้า สู่แพลตฟอร์ม วงเวียนใหญ่

ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลเริ่มต้นบุกเบิกโดย 3 พี่น้องตระกูลจิราธิวัฒน์ ได้แก่ คุณสัมฤทธิ์ คุณวันชัย และคุณสุทธิพร จิราธิวัฒน์ ที่เริ่มเปิดสาขาวิงนูรพา ราชประสงค์ สีส้ม และชิดลม ก่อนจะขยายมาเปิดห้างเซ็นทรัลสาขาลาดหญ้าในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งถือเป็นห้างที่นำสมัยในย่านวงเวียนใหญ่อันเป็นศูนย์กลางการคมนาคมของฝั่งธนบุรีในยุคนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ได้มีการปรับโฉมและเปลี่ยนแบรนด์เป็นห้างสรรพสินค้าโรบินสันสาขาลาดหญ้า แต่ทว่าในเวลาต่อมาสภาพทำเลได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปิดให้บริการรถไฟฟ้าบีทีเอสส่วนต่อขยายสายสีลม และรูปแบบการเดินทางของผู้คนที่เปลี่ยนไป ทำให้จำนวนคนและกลุ่มเป้าหมายวัยทำงานหรือนักเรียนในพื้นที่ลดลง ประกอบกับสมรภูมิค้าปลีกฝั่งธนบุรีได้ย้ายจุดยุทธศาสตร์ไปสู่แนวรถไฟฟ้าเจริญนครและริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ส่งผลให้ธุรกิจค้าปลีกในย่านนั้นซบเซา กายที่สุดโรบินสัน สาขาลาดหญ้าจึงต้องปิดทำการ โดยเปิดทำการเป็นวันสุดท้ายในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2558 เพื่อลดการขาดทุน และเพื่อเป็นการรอจังหวะให้กลุ่มเซ็นทรัลนำที่ดินผืนดังกล่าวไปลงทุนในโปรเจกต์ธุรกิจใหม่สำหรับรองรับโครงการรถไฟฟ้าสายสีม่วงและสายสีแดงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (ผู้จัดการออนไลน์, 2558)

จากข้อมูลข้างต้น การปิดตัวและเปลี่ยนผ่านของห้างแห่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับตัว ของธุรกิจค้าปลีกที่ไม่อาจต้านทานความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างพื้นฐานเมืองและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เคลื่อนตัวไปตามแนวรถไฟฟ้าได้อย่างไร้ทิศทาง ท่ามกลางการปรับกลยุทธ์ทางธุรกิจเพื่อความอยู่รอด สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเสน่ห์และอิทธิพลของห้างเก่าแก่คือ ความทรงจำของชุมชน แม้ห้างจะถูกทิ้งร้างมาเป็นโรบินสันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 แต่ผู้เฒ่าผู้แก่ในย่านวงเวียนใหญ่ก็ยังคงใช้เวลาอีกหลายปีในการปรับความเคยชิน และยังคงติดปากเรียกว่า "เซ็นทรัล" อาจด้วยเหตุผลที่เรียบง่ายว่าคำนี้พูดสั้น กระชับ และออกเสียงได้ง่ายกว่า ซึ่งปรากฏการณ์เล็ก ๆ นี้แสดงให้เห็นว่า แม้ในทางธุรกิจจะมีการรื้อถอน รีแบรนด์ หรือเปลี่ยนผ่านเพื่อก้าวไปข้างหน้าตามยุคสมัย แต่ความผูกพันและภาพจำที่สถานที่นั้น ๆ ได้สร้างไว้กับคนในชุมชนกลับเป็นสิ่งที่ลบเลือนหรือเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าการเปลี่ยนป้ายชื่อห้างเสียอีก

ในเวลาต่อมา บริษัท กลุ่มเซ็นทรัล จำกัด ได้ทุ่มงบลงทุน 250 ล้านบาทเพื่อปรับโฉมห้างสรรพสินค้าโรบินสัน ลาดหญ้า ให้เป็นศูนย์การค้าแห่งใหม่ในชื่อ **"แพลตฟอร์ม วงเวียนใหญ่"** ซึ่งเปิดให้บริการเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2559 เพื่อตอบโจทยกลุ่มประชากรย่านฝั่งธนบุรีที่มีความหนาแน่นสูง โดยคำว่าแพลตฟอร์มมีที่มาจากชานชาลาสถานีรถไฟอันเป็นจุดนัดพบ ศูนย์การค้าแห่งใหม่นี้มีพื้นที่โครงการ 27,820 ตารางเมตร ประกอบด้วยร้านค้าและร้านอาหารกว่า 100 ร้าน พร้อมทั้งดึงดูดเชิงด้วยการเป็นศูนย์รวมโรงเรียนกวดวิชาและเสริมทักษะชื่อดังกว่า 15 แห่งมาไว้ในที่เดียวกันเพื่อรองรับเด็กนักเรียนกว่า 30,000 คนและกลุ่มผู้ปกครอง โดยตั้งเป้าว่า จะมีผู้มาใช้บริการวันละกว่า 10,000 คน (ข่าวสด, 2559)

วิวัฒนาการของพื้นที่จาก "เซ็นทรัล ลาดหญ้า" สู่การเป็น **"แพลตฟอร์ม วงเวียนใหญ่"** สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตการปรับตัวที่สำคัญของธุรกิจค้าปลีกเมื่อเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างพื้นฐานเมืองอย่างระบบรถไฟฟ้าที่เปลี่ยนทิศทางสัญจรของผู้คน รูปแบบห้างสรรพสินค้าดั้งเดิมจึงไม่อาจตอบโจทย์ทางธุรกิจได้อีกต่อไป กลุ่มเซ็นทรัลจึงต้องพลิกกลยุทธ์ด้วยการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากการเป็นเพียงแหล่งรวมสินค้าทั่วไป สู่การสร้างศูนย์กลางไลฟ์สไตล์และคอมมูนิตี้ที่ดึงเอาศักยภาพเฉพาะตัวของพื้นที่ (ศูนย์รวมสถาบันกวดวิชา) มาเป็นจุดขายใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงตอบคำถามว่าธุรกิจต้องพร้อมรื้อถอนและเปลี่ยนผ่านรูปแบบเพื่อความอยู่รอดในบริบทเมืองที่เปลี่ยนไป แต่ในขณะเดียวกันก็ยังแสดงให้เห็นว่า การปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและโครงสร้างประชากรใหม่ จะช่วยให้พื้นที่พาณิชย์กรรมแห่งนี้สามารถสานต่อบทบาททางสังคมและยังคงความผูกพันในฐานะ **"ความทรงจำของชุมชน"** เอาไว้ได้อย่างยั่งยืนไม่ว่าป้ายชื่อห้างจะถูกเปลี่ยนไปกี่ครั้งก็ตาม

พาต้า ปิ่นเกล้า

ห้างสรรพสินค้าพาต้าปิ่นเกล้าเป็นห้างสรรพสินค้าไทยที่เปิดให้บริการเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2525 สืบเนื่องมาจากความสำเร็จของสาขาแรกที่ย่านประตูน้ำในปี พ.ศ. 2518 ปัจจุบันพาต้าปิ่นเกล้าเป็นเพียงสาขาเดียวที่ยังคงเปิดดำเนินการอยู่ภายใต้การบริหารงานของทายากรุ่นที่ 2 แห่งตระกูลเสริมศิริมงคล (Spring News, 2566)

ห้างพาต้าปิ่นเกล้า ในอดีตยุค 80 ถือเป็นสถานที่ที่รุ่งเรืองและเต็มไปด้วยความล้ำสมัย ทั้งลิฟต์แก้วหน้าอาคาร น้ำพุสายรุ้ง โรงหนังขนาดใหญ่ ลานสเก็ต สวนสนุกในห้องแอร์ ลานคอนเสิร์ตแดดเดียว และไนต์คลับบนหอคอย แต่สัญลักษณ์อันดับหนึ่งทีโดดเด่นที่สุดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือ สวนสัตว์ลอยฟ้ากับลิงกอริลลา ซึ่งเป็นสวนสัตว์เอกชนแห่งแรกของไทยที่เปิดให้บริการเมื่อปี พ.ศ. 2526 จนสร้างปรากฏการณ์คิงคองพาต้าที่ดึงดูดผู้คนจากทั่วประเทศให้มาเยี่ยมชม และในปี พ.ศ. 2566 แฟนคลับของเจ้าบัวน้อยและสวนสัตว์พาต้าจะได้พบกับการปรับโฉมใหม่อีกครั้ง จากความห่วงใยและกำลังใจของผู้คนที่คอยสนับสนุนอย่างต่อเนื่องแม้สภาพโดยรวมจะเก่าแก่ทรุดโทรม ทำให้ผู้บริหารรุ่นที่ 2 ของตระกูลเสริมศิริ (เริ่มเข้ามาบริหารในปี พ.ศ. 2563) นำมาเป็นแรงผลักดันในการตัดสินใจสู่ต่อ โดยวางโครงการปรับปรุงพื้นที่และวิธีการให้บริการครั้งใหญ่ ทั้งยังคงยึดมั่นมาตรฐานการดูแลสัตว์ทุกชีวิตให้ดีที่สุด ควบคู่ไปกับการเพิ่มโซนแปลกใหม่ มุมถ่ายรูป และคาเฟ่ เพื่อพลิกโฉมสวนสัตว์พาต้าให้กลับมาเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงง่ายสำหรับครอบครัวชาวกรุงเทพฯ อีกครั้ง (Jan, 2565)

ห้างสรรพสินค้าพาต้าปิ่นเกล้า กำลังก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญภายใต้การนำของทายากรุ่นที่ 2 ซึ่งพาต้าปิ่นเกล้ายังไม่ได้ปิดกิจการหรือยอมแพ้ต่อกาลเวลา แต่กำลังอยู่ในช่วงของการปิดปรับปรุงพื้นที่ครั้งใหญ่ แนวทางการปรับตัวของพาต้าสะท้อนให้เห็นถึงกลยุทธ์การผสานความทรงจำอันทรงคุณค่าในอดีตเข้ากับความต้องการของสุนทรียภาพยุคใหม่ โดยเปลี่ยนความทรุดโทรมให้เป็นแรงผลักดันในการพัฒนา ผ่านการยกระดับมาตรฐานสวัสดิภาพสัตว์ให้ดีที่สุด ควบคู่ไปกับการเพิ่มจุดดึงดูดใหม่ ๆ เช่น โซนที่แปลกตา มุมถ่ายรูป และคาเฟ่ การปรับวิธีทัศนคติครั้งนี้ไม่ใช่แค่การฟื้นฟูอาคารสถานที่ แต่คือการรีแบรนด์เพื่อทวงคืนพื้นที่แห่งความสุข ทำให้สวนสัตว์พาต้ากลับมาเป็นแลนด์มาร์กแห่งการพักผ่อนและแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย ตอบโจทย์ทั้งกลุ่มแฟนคลับดั้งเดิมและครอบครัวชาวกรุงเทพฯ รุ่นใหม่ได้อย่างยั่งยืน

เมอริคิงส์ วงเวียนใหญ่

ห้างสรรพสินค้าเมอริคิงส์ สาขาวงเวียนใหญ่ เป็นห้างสรรพสินค้าที่ตั้งอยู่ภายในวงเวียนใหญ่ มีพื้นที่ที่เป็นผนังกระจก สามารถมองเห็นอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและทัศนียภาพบริเวณรอบวงเวียนใหญ่ได้อย่างชัดเจน

ห้างสรรพสินค้าเมอริคิงส์ สาขาวงเวียนใหญ่ เป็นสาขาที่ 3 ภายใต้การบริหารของบริษัท เมอริคิงส์ดีฟาร์ทเมนต์สโตร์ จำกัด โดยเปิดให้บริการเมื่อปี พ.ศ. 2529 และได้ปิดกิจการลงในปี พ.ศ. 2550 สำหรับสาเหตุหลักที่ส่งผลให้กิจการทุกสาขารวมถึงสาขาวงเวียนใหญ่ต้องปิดตัวลงนั้น มาจากวิกฤตที่บริษัทต้องเผชิญเหตุไฟไหม้ถึง 3 ครั้ง โดยเฉพาะเหตุการณ์ไฟไหม้สาขารังสิตในปี พ.ศ. 2547 ที่สร้างความเสียหายสูงถึง 345 ล้านบาทและทำให้สูญเสียสาขาสำคัญไป ประกอบกับบางสาขาประสบปัญหาการแข่งขันจนไม่มีผู้มาใช้บริการ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้บริษัทมีหนี้สินสะสมสูงถึงกว่า 294 ล้านบาท ซึ่งมากกว่าทุนจดทะเบียนถึง 15 เท่า จนท้ายที่สุดบริษัทตกอยู่ในสถานะล้มละลายและต้องปิดกิจการทุกสาขาลงอย่างถาวร (ลงทุนแมน, 2560)

หนี้สินและปัญหาดังกล่าวเป็นผลมาจากการแข่งขันทางธุรกิจที่สูงขึ้นและพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับรูปแบบกิจการห้างสรรพสินค้าแบบเดิมที่มีความเสี่ยงที่สูงมากเมื่อเทียบกับรูปแบบศูนย์การค้าที่เน้นการปล่อยพื้นที่ให้ผู้เช่าเข้ามาขายของ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ช่วยลดความเสี่ยงเรื่องค่าเช่าพื้นที่และสามารถบริหารจัดการรายได้ได้ดีกว่า

อาคารห้างสรรพสินค้าเมอริคิงส์ สาขาวงเวียนใหญ่ ที่ยังคงตั้งตระหง่านอยู่ใจกลางย่านสำคัญโดยไม่ได้อีก่อน เปรียบเสมือนอนุสรณ์สถานทางธุรกิจที่สะท้อนถึงความรุ่งเรืองในอดีต และสัจธรรมของการเปลี่ยนแปลง กระณีศึกษานี้ชี้ให้เห็นอย่างลึกซึ้งว่า นอกเหนือจากปัจจัยแทรกซ้อนที่ไม่อาจควบคุมได้แล้ว จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ธุรกิจระดับตำนานไม่อาจไปต่อได้ คือข้อจำกัดของโมเดลการบริหารงานที่แบกรับภาระความเสี่ยงไว้มากเกินไป และการตั้งรับที่ไม่เท่าทันต่อกระแสการแข่งขันรูปแบบใหม่ โครงสร้างตึกเก่าแก่แห่งนี้จึงไม่ใช่เพียงแค่สถาปัตยกรรมที่ถูกทิ้งร้างตามกาลเวลา แต่เป็นบทเรียนชิ้นสำคัญที่คอยย้ำเตือนว่า ความยิ่งใหญ่ในอดีตไม่อาจการันตีความอยู่รอดในอนาคต หากองค์กรขาดวิสัยทัศน์ในการปรับตัวเพื่อรับมือกับความท้าทายและพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคเปลี่ยนผ่าน

อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของพื้นที่พาณิชย์กรรมและวิถีชีวิตบนรอยต่อของกาลเวลาในย่านนี้ ยังคงมีห้างสรรพสินค้าอีกหลายแห่งที่เคยเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่ยังไม่ได้ถูกกล่าวถึงในครั้งนี หากผู้อ่านท่านใดมีความผูกพันและมีห้างสรรพสินค้าในความทรงจำของชาวฝั่งธนบุรีแห่งอื่น ๆ ที่อยากร่วมแบ่งปัน สามารถร่วมเสนอรายชื่อและบอกเล่าความประทับใจเหล่านั้นเข้ามาผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อที่เราจะได้มาร่วมกันปะติดปะต่อจิ๊กซอว์แห่งความทรงจำ และบันทึกเรื่องราวของย่านฝั่งธนฯ ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปด้วยกัน

แหล่งอ้างอิง (References)

- ข่าวสด. (13 ธันวาคม 2559). ปรับใหญ่ 'โรบินสัน ลาดหญ้า' เป็น 'แพลนฟอร์ม วงเวียนใหญ่'. https://www.khaosod.co.th/economics/news_140666
- ผู้จัดการออนไลน์. (21 มีนาคม 2558). ปิดฉาก "ลาดหญ้า" เซ็นทรัลช้อปปิ้งโปรเจกต์. <https://mgronline.com/daily/detail/9580000032944>
- ผู้จัดการออนไลน์. (29 กรกฎาคม 2565). "ห้างพันธุ์ทิพย์" ห้างสรรพสินค้าแห่งแรกในสยาม ที่ปรากฏใน "บุพเพสันนิวาส ๒". <https://mgronline.com/travel/detail/9650000072392>
- ลงทุนแมน. (9 กันยายน 2560). ตำนาน เมอริคิงส์. <http://longtunman.com/1944>
- สุทธาสินี จิตรกรรมไทย เฉียจันทรพงษ์. (24 มกราคม 2569). "นายห้างพันธุ์ทิพย์" พ่อค้าต่างชาติทรงอิทธิพลยุครัชกาลที่ 3 ผู้ค้นพบแฟลตสยาม "อิน-จัน". ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/history/article_147906
- Jan. (31 ธันวาคม 2565). จาก 'มหัศจรรย์แห่งโซเซียล' ผู้บริหารรุ่น 2 ขอสู้ต่อ เดินหน้าปรับปรุง 'สวนสัตว์พาต้า' เตรียมพบโฉมใหม่เร็ว ๆ นี้. <https://www.brandbuffet.in.th/2022/12/pata-zoo-plan-to-renovate-in-2023/>
- Spring News. (24 กุมภาพันธ์ 2566). พาต้าปีเก่าเล่า เตรียมปรับโฉมใหม่รอบ 40 ปี สู่ห้างสรรพสินค้า สวนสัตว์ ยุคใหม่. <https://www.springnews.co.th/news/news/835772>

ภาพจาก

<https://www.thaifranchisecenter.com/document/show.php?doculD=8024>

Google Maps

<https://wikicomunity.sac.or.th/community/2565>